

"Na idusidusi qo e vakarautaka vei kemuni na itubutubu kei na dauniveisusu vei ira na gone yabaki 18 lako sobu, kei kemuni na matua cake ena kena vakararamataki o ira na Gone ena veileqa eso ka vakavuna na kena vakayagataki na monalivaliva"

NA I-VAKAMACALA ME BALETA KEITOU

Na Matabose ni Veitaqomaki ena Monalivaliva se Online Safety Commission (OSC) e qarava na lewenivanua ena kena nodra vakayagataka vakayalomatua na vatavata eso vakamonalivaliva (digital devices). E solia talega e dua na vanua me rawa ni walia kina na leqa e vauca na veivakarerei, vakasagai, se na vakayagataki cala ni iyaloalo se veisei ena mona livaliva.

**Online
Safety
Commission**

VEITARATARA KEI KEITOU

9980-242

3300-547

@oscfiji

www.osc.com.fj

**Online
Safety
Commission**

**NA I-VAKASALA
VEI IRA NA I
TUBUTUBU**

NA VEITUBERI ME BALETA NA KA VAKAMONALIVALIVA

Na vakayagataki ni monalivaliva e bibi.

- I-Walewale ni tataqomaki (safety features)
- Lewa Vaka-itubutubu (Parental controls)

E vica ka e rawa ni vei vakasala kina na itubutubu se dauniveisusu;

- Na kena tataqomaki.
- Na kena vakayagataki
- Na kena yadravi.
- Na kena yaga.
- Na maroroi ni itovo vakayago kei na vakayalo.

E solia na galala mera vakadikeva na nodra taledi, vakavinakataka na i vakarau ni nodra vosa, walia na leqa, vakatulewa ka buli veiwekani. E bibi kina na nodra tuberi na gone ena i-tovo vinaka ni monalivaliva

NAI TUVATUVA NI KENA VAKAYAGATAKI NI GAUNA ENA MONALIVALIVA

Na vakayagataki vakamatau ni monalivaliva e yavu ni sautu;

- Bula Vakayalo
- Bula ni rawa ka
- Na i-tovo ni veidokai

Na kena vakayagataki vakalevu ni gauna e bibi meda raica matua na veika e rawa ni vakavuna;

- Vakayagataki Vakalevu ni Gauna ena monalivaliva (excessive screen time)
- Veivakasaurarataki ena monalivaliva (cyberbullying)
- Na Wasei ni kemui tukutuku.
- iYaloyalo se iTukutuku Sega ni veiganiti kei na yabaki ni bula.
- Na Veivakacalai.

E tekivu sara ga vei kemuni na itubutubu kei na dauniveisusu na tataqomaki ena monalivaliva. Me vaka e da sa raica tu ena gauna bolebole qo.

E VICA NA KA BIBI ME DA NANUMA DEIVAKI TIKO ENA KENA VAKAYAGATAKI NA VEI VATAVATA NI TALANOA ENA MONALIVALIVA

1. Na rerevaki ni veitaratara (Contact) -

- Veitalanoa se qito vata kei dua na tale nai tokani era sega ni veikilai vinaka.
- Tauri ni itukutuku vakayadua (yacadra, yabaki ni bula, vanua era tiko kina).

2. Na i-tovo (Conduct)-

- Itaba, iyaloyalo, se italanoa e wasei ena monalivaliva e rawa ni vakavurea na itovo vakailawaki, vakavuna na itovo e rawa ni vakavuna na veisei.

3. Na lewe ni tukutuku vakarautaki (Content)-

- E rawa ni sarava iyaloyalo se qito e sega ni veiganiti kei na nodra yabaki ni bula.
- E sarava vakacalaka na leweni tukutuku ca, me vaka na vakarau kaukauwa se yaloyalo e sega ni vaginiti kei na yabaki ni bula.

4. Na veidinadinati (Contract)-

- Veisau itukutuku
- Rawa i lavo vakaveidabui (scams)
- Butako itukutuku (identity theft)
- Itukutuku ni veivoli e vakatabakidua (targeted advertising)